

Jesús Hernández Tomás

Hur NKVD satte dit POUM

Introduktion

Hernández (1907-1971) var en ledande medlem i det spanska kommunistpartiet (PCE) under det spanska inbördeskriget och ingick som en av två kommunistiska ministrar i den spanska republikanska regeringen.

Efter inbördesskriget flyttade han till Sovjet och invaldes i Kominterns exekutivkommitté. Men sedan det spanska kommunistpartiets ordförande José Díaz gjort självmord (eller blivit mördad) i mars 1942 utmanade han Dolores Ibárruris (La Pasionaria) partiledning, en strid som han förlorade, och 1943 skickades han till Mexiko. Året därpå uteslöts han ur partiet. Efter Stalin brutit med Tito 1948 tog han ställning för Tito och gjorde 1951-54 flera misslyckade försök att bilda pro-jugoslaviskt politiska grupperingar. Under resten av sitt aktiva liv var han anställd som rådgivare vid den jugoslaviska ambassaden i Mexico City.

Följande är utdrag ur första delen av hans memoarer, som publicerades 1953 i Mexiko under titeln *Yo fui un ministro de Stalin* (Jag var Stalins minister), ett viktigt historiskt dokument.¹

Ovan omslaget till 1964 års spanska utgåva av boken

Författaren talar givetvis i egen sak och vill framställa sig själv i så god dager som möjligt. Därför bör man ta en del av vad han säger med en nypa salt. Han återger ofta detaljerade samtal som det är omöjligt att verifiera med skriftliga eller andra dokument (via protokoll och liknande), så är det går inte slå fast ur hur väl de svarar mot verkligheten. Däremot finns

¹ Senare kom en fortsättning av memoarerna, *En el país de la gran mentira* (I den stora lögnens land). Som framgår av boktiteln handlar den till stor del om vistelsen i Sovjetunionen efter inbördeskriget (och brytningen med Moskva).

vittnesmål och dokument som på andra sätt styrker hans redogörelse om hur förföljelsen av POUM gick till (se lästipsen allra sist).

Det som återges nedan är utdrag (från bokens kapitel 3-5) som handlar om förföljelsen av det antistalinistiska marxistiska partiet POUM. Vi har utnyttjat de utdrag som publicerades 1953 i engelsk översättning i den amerikanska socialistiska tidningen *Labor Action*,² men har också modifierat översättningen och kompletterat texten med hjälp av det spanska originalet.

Noterna nedan är av tre slag: Hernández egna (ganska få), den engelske översättarens och mina. De sistnämnda markeras med – *Red*.

Allra sist ges lästips, som förutom några tidsdokument, främst består av artiklar som bygger på uppgifter som tillkommit efter Sovjets sammanbrott, då en del av de tidigare stängda sovjetiska arkiven öppnades.

Martin F

Kapitel III

Madrid, en fana och en bajonett. "Icke-interventionen" och de sovjetiska vapnen. En spansk delegation i Sovjetunionen. GPU:s olycksbådande skugga i Spanien. Fällan för POUM förbereds. Komplotten mot Largo Caballero. Skandal i Politiska byrån. Hot om uppror mot "tovaritjerna".

[...]

När jag några dagar senare anlände till ministeriet överlämnade Cimorra ett litet förseglat kuvert till mig.³ Inuti låg ett kort. Jag läste:

”Käre vän: Om du inte har något viktigare att göra, väntar jag dig på te i eftermiddag klockan sex. Jag måste tala med dig snarast. Hälsningar, Rosenberg.”⁴

Jag hade inte talat särskilt ofta med den sovjetiske ambassadören. Jag hade nästan alltid besökt honom i samband med fester eller officiella mottagningar. Nu var hans inbjudan personlig och brådskande.

Punktligt klockan sex var jag på ambassaden.

”Gå in. Han väntar på dig”, sade en av sekreterarna till mig.

Där, i ett bekvämt kontor, satt Hans excellens, Sovjetunionens ambassadör.

”Tack för att ni kom”, sade han och skakade hand.

”Jag känner inte till anledningen, kamrat Rosenberg. Men jag står till ert förfogande.”

”Tack så mycket. Varsågod och sitt. Teet kommer strax. Eller föredrar ni kaffe?”

”Om det är detsamma för er så föredrar jag kaffe.”

Rosenberg ringde på en klocka och beställde: ”Kaffe till herrn.”

Han tog fram ett vackert cigaretttui i rysk lack med miniatyrgravyrer och erbjöd mig en sovjetisk cigarett med en lång papphållare.

”Det är bättre tobak än din”, sa han och log.

² [How the NKVD framed the POUM](#)

³ Detta var i början av december 1936. Cimorra var sekreterare åt Hernández.

⁴ Marcel Rosenberg var Sovjetunionens ambassadör i Spanien. 1937 kallades han tillbaka och avrättades.

”Tobak är en fråga om vana. Dessutom är det mesta av vår tobak inte från det här landet, den är kubansk”, förklarade jag.

”Jag väntar en vän, jag skulle vilja att du träffar honom. Han är mycket intresserad av att träffa er personligen”.

I samma ögonblick meddelade en av sekreterarna att ”vännen” var närvarande.

Rosenberg reste sig hastigt upp, med den brådska som visar respekt snarare än aktning. Den nyanlände skakade hand med ambassadören och vände sig till mig och sade på spanska med fransk accent: ”Kamrat Hernández?”

”Ja”

”Jag är ... ’Marcos’. Jag gillar namnet”, sade han och log.

Jag var redan van vid att ”tovaritji” [kamrater] lade sig till med spanska namn och fäste ingen vikt vid det. Senare fick jag veta att han hette Slutskij⁵ och att han var chef för GPU:s⁶ utrikesavdelning i Västeuropa.

”Jag är bara här en kort tid, bara några dagar ... Jag hoppas att ni ursäktar att jag stör er, men ... det vore inte klokt av mig att bli sedd på väg in i ert ministerium eller i partihögkvarteret. Detta ställe är mer diskret. Och det finns redan så många ryssar i Valencia!”⁷

”Ja, en ryss till mer eller mindre, ingen lägger märke till det. Dessutom tror jag inte att någon har något intresse av att bevaka ryssarna. Nästan all polis är i våra händer”, sade jag och skrattade.

”Men det finns byråer som partiet inte kontrollerar. Och framför allt har vi spionagetjänsten, kamrat Hernández, fiendens spioner”, sade han med en viss skärpa.

Te och kaffe serverades, och medan den prydliga servitören fyllde kopparna med varsam hand, iakttog jag ”vännen Marcos”. Han var omkring 50 år gammal. Lång och gänglig. Hans sluttande axlar och insjunkna bröstorg gav honom ett apliknande utseende. Hans kantiga ansikte kröntes av ett rakat huvud som från hakan till hjässan såg ut som en vertikal melon. Ögonen var lätt snedställda och kindbenen utskjutande. ”En riktig ryss”, tänkte jag.

”...Det var det jag ville prata med dig om, om spionage”, insisterade han.

”Ja, jag lyssnar”, sa jag med viss nyfikenhet.

”Vår utrikestjänst har fått veta att vissa delar av POUM vidtar åtgärder för att föra Trotskij till Spanien.⁸ Vet du något om det?”

”Det är första gången jag hör talas om det.”

⁵ Abram Slutskij blev chef för NKVD:s (Folkkommisariatet för inrikes frågor) utlandsunderrättelsetjänst 1934. Han dog i Sovjetunionen 1938. Även om den officiella dödsorsaken var en hjärtattack verkar det troligt att Stalin lät förgifta honom.

⁶ NKVD [Folkkommisariatet för inrikes ärenden] hade en rad olika ansvarsområden när det gällde säkerhets- och underrättelsetjänsten. Den politiska polisen benämndes ofta med sitt tidigare namn GPU (Statliga politiska direktoratet).

⁷ I november 1936, när Madrid hotades av Francos styrkor, flyttade både den republikanska regeringen och den sovjetiska ambassaden till Valencia.

⁸ POUM är en förkortning av *Partido Obrero de Unificación Marxista* (Arbetarpartiet för marxistisk enhet). Det är riktigt att POUM i början av inbördeskriget försökte få den katalanska delstatsregeringen *Generalitat* att ge Trotskij inresevisum, men vid den aktuella tidpunkten var det inte ens möjligt att få kontakt med Trotskij (som var isolerad i Norge), och varken anarkistera eller övriga politiska partier var intresserade av något sådant, så det hela rann ut i sanden. Om detta se kapitel 40, ”POUM och trotskisterna” i [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#) av Burnett Bolloten. – *Red*

”Det visar att republikens kontraspionage är mycket bristfälligt.”

”Jag tror inte att det är bristfälligt, förutom att man har föga intresse för POUM:s eskapader.”

”Det är det som är allvarligt.”

”Jag förstår inte varför.”

De enkla ”vännens” anletsdrag drog ihop sig, vilket tydde på avsky.

”Om de ansvariga partimännen inte fäster vikt vid detta band av kontrarevolutionärer och fiendeagenter, då hjälper det oss att förstå många saker som har hänt under kriget”, sade han barskt.

”I Spanien har trotskismen aldrig vaknat ur sin sömn. Och jag ser inte vilket inflytande POUM kan ha på de saker som har hänt oss”, svarade jag med en viss förödmjukad iver.

”POUM har enheter vid fronten”, förtydligade Rosenberg.

”Alla behöver inte vara kommunister, eller hur?”

”Men om de inte är kommunister måste vi försäkra oss om att de inte är fiender”, framhärskade Marcos.

”Man kan ställa frågan på det sättet i Sovjetunionen, men i Spanien skulle ingen ta oss på allvar om vi kallade trotskisterna för Francos agenter.”

”Men de är ju rabiater antisovjetiska! Läser du inte *La Batalla*?”

”Jo, jag läser den. Och de säger mycket mer om oss än om Stalin. De säger också en hel del om anarkisterna, men det får mig inte att dra slutsatsen att vårt främsta mål är att bråka med dem när Franco skjuter på oss alla lika mycket.”

”Det är det som är misstaget! Det är det, det är det!” ... och den gamle tjekistens sneda ögon stirrade på mig med en svidande blick.

Rosenberg rökte under tystnad och staplade högar av cigarettaska i askkoppen, som om han var frånvarande i vårt samtal.

”Jag talar till dig med den auktoritet som min erfarenhet har gett mig”, sade ”Marcos”.

”Säg mig, Marcos, varför ringde du *mig* för att berätta allt detta för mig, i stället för att förklara det personligen för vår partisekreterare? När allt kommer omkring är det han som borde ta upp dessa frågor i presidiet.”

”Därför att jag fick höra i ’Huset’⁹ att du är en handlingens man, och för vårt arbete behöver vi män som är energiska och beslutsamma.”

”Jag tackar för deras förtroende, men ’handlingens man’ i mig tillhör det förflutna. Allt har sin tid. Och min har passerat.”

”Där något har varit, där finns alltid något kvar”, inflikade Rosenberg.

”Det handlar inte om att du ska plantera en bomb under Prietos tryckpress. Visste du inte det, Rosenberg?”, sade Marcos och vände sig mot honom med ett försåtligt leende. ”Hernández ville spränga Prietos tryckeri i Bilbao i luften.”¹⁰

”På den tiden ville jag göra det – och ännu dummare saker”, svarade jag med avsmak.

⁹ ”Huset” var Kreml.

¹⁰ Som ung kommunist 1923 hade Hernández varit inblandad i ett försök att spränga socialistpartiets (PSOE) ledare Indalecio Prieto i luften. I september 1936 blev både Hernández och Prieto ministrar i folkfrontsregeringen.

”Nej, nu är det en helt annan sak. Vi vill att du ska förstå att det är nödvändigt att vidta praktiska åtgärder mot trotskismen, och hjälpa oss. Din ministerpost kan göra jobbet lättare för oss.”

”Min ministerpost har jag anförtratts av partiet, och jag kan bara gå vidare när partiet beordrar mig att agera på det ena eller andra sättet”, förklarade jag barskt.

”Marcos” smekte sin spetsiga haka och funderade över saken.

”Våra tjänster utförs lite i utkanten av partiet”, sade han.

Rosenberg log omärkligt.

Marcos tittade skarpt på honom.

”Jag tror”, fortsatte Marcos, ”att du inser hur mycket förtroende ett sådant förslag innebär för dig. 'Huset' ger dig en utmärkelse.”

”Jag tror inte att det är värt att insistera”, avbröt jag honom, ”det är bara slöseri med tid.”

Marcos blick blev plötsligt mer intensiv.

”Du vet inte ens vad det handlar om”, sa han.

”Nej, det gör jag inte.”

”Det handlar om att vi har dokument i vår ägo som bevisar POUM:s kontakter med Falangen¹¹ och vi måste agera snabbt.”

”Om det finns sådana dokument måste vi lämna in ett klagomål och ställa de ansvariga inför rätta. Om bevisen är sanna finns det ingen anledning att göra det på ett ohederligt sätt.”

”Vi måste fortfarande få fram lite mer fakta för att se till att de inte kommer undan.”

”Vad kan jag göra för er?”

”Just nu, ingenting. Det är vår byrås angelägenhet. Men när det är dags att göra vissa gripanden kanske vi stöta på svårigheter från myndigheternas sida, och då kan ditt samarbete vara avgörande.”

”Så kom till mig när ni har alla bevis, och jag är beredd att själv ta fallet hela vägen till regeringen.”

”Jag visste att vi skulle komma överens till slut!” sade han med synlig tillfredsställelse.

Och efter en paus: ”Orlov och Bjelov¹² har hand om det här. De kommer att hålla dig informerad.”

Och sedan vände han sig till Rosenberg:

”Har du talat med rådets ordförande om den här saken?”

”Om detta ...?”

”Jag menar POUM i allmänhet.”

”Ja, flera gånger. Men Largo Caballero¹³ motsätter sig att vidta politiska åtgärder mot trotskisterna.”

¹¹ Falangen var det spanska fascistpartiet som grundades 1933. I april 1937 utfärdade Franco ett dekret som innebar att alla politiska partier som stödde nationalisternas sak tvångsanslöts till Falangen.

¹² Alexander Orlov var chef för NKVD:s utlandsunderrättelsetjänst i Spanien, medan Bjelov var en annan NKVD-agent. Orlov hoppade senare av till USA och publicerade *The Secret History of Stalin's Crimes*. – Red

¹³ Francisco Largo Caballero var ledare för PSOE:s vänsterflygel, medan Prieto var ledare för högerflygeln.

”Berättade du för honom att denna fråga är av utomordentligt intresse för vår regering?”

”Jag sa till honom att Stalin själv är intresserad av den.”

”Och vad svarade han?”

”Att så länge som de agerar inom lagens ramar finns det ingen anledning att gå vidare mot dem, och ännu mindre att stänga deras lokaler och stoppa deras press;... att regeringen är en folkfrontsregering.”

”Folkfronten, Folkfronten! Vi får ta hand om det på annat sätt”, sade Marcos argt.

Tjekisten reste sig. Han sträckte ut sin hand mot mig och medan vi tog avsked sade han med en min av tillförsikt: ”Allt kommer att bli precis som vi vill.”

När han hade gått tyckte jag mig iakttä en viss förändring hos Rosenberg, något som liknade en inre tillfredsställelse.

”Det är en allvarlig sak... Alla detta är obehagligt, även om det är nödvändigt”, sa han dystert.

Jag förstod att Rosenberg inte kunde uttrycka mer än så i ord, men bakom orden fanns uttrycket i hans ansikte. Den här mannens reaktion är ungefär som min, tänkte jag. Utan tvekan känner han motvilja mot GPU, eller fruktar det.

”Vännen ’Marcos’ är en renlärig tjekist”, sade jag skämtsamt.

”Hmm”, grymtade Rosenberg.

Jag sade adjö till honom.

När han sträckte ut sin hand kunde jag inte ana att denne man redan var dömd att dö av en kula i bakhuvudet, avlossad av en av de ”renblodiga” revolvermännen i Lubjanka-källarna i Moskva.¹⁴

* * *

Kapitel IV

Stalin mot Largo Caballero. Det är fullbordat. De politiska orsakerna till Moskvas hat. "Tovartjernas" militära sabotage. Negrín, Kremls kandidat. "Sejerregeringen". Kriget mot POUM. GPU kidnappar Nin.

[...]

Largo Caballero blev premiärminister folkfrontsregeringen som bildades i september 1936. Han avsattes i maj 1937 av en koalition av kommunister, högernationalister och borgerliga republikaner efter att han motsatt sig illegaliseringen av POUM. År 1938 framträdde han som vittne för försvaret i rättegången mot POUM-ledarna. – *Red*

¹⁴ General Krivitskij skriver följande om detta i sin bok ”Yo, Jefe del Servicio Secreto Militar Soviético”, s. 150 (eng. uppl. *In Stalin's Secret Service*, s. 101-2):

Slutskij, chef för GPU:s utrikesavdelning, fick i uppdrag av Moskva att inspektera den hemliga polisen, som var utformad efter rysk förebild. Han anlände en eller två dagar efter min avresa. GPU blomstrade då över hela det republikanska territoriet, men var koncentrerad till Katalonien, där de oberoende grupperna var starkast och där också de verkliga trotskisterna hade sitt partihögkvarter.

”De har bra material där”, berättade Slutskij för mig när han återvände till Paris några veckor senare, ”men de saknar erfarenhet. Vi kan inte tillåta att Spanien blir en frizon för alla antisovjetiska element som har strömmat dit från hela världen. Det är trots allt vårt Spanien nu, en del av den sovjetiska fronten. Vi måste göra den solid för oss. Vem vet hur många spioner det finns bland dessa frivilliga? Och när det gäller anarkisterna och trotskisterna, även om de är antifascistiska soldater, så är de våra fiender. De är kontrarevolutionärer, och vi måste utrota dem.” (Slutskij blev också ”utrensad” 1938 och skjuten av Stalin, J.H.).

I Negríns regering hade jag tilldelats två ministerportföljer, utbildning och hälsa.¹⁵ Prieto var försvarsminister; Zugazagoitia,¹⁶ socialist, var inrikesminister; överste Ortega,¹⁷ kommunist, var chef för den allmänna säkerheten.

Två eller tre dagar efter att den nya regeringen hade bildats¹⁸ väcktes jag i gryningen av att telefonen ringde ihärdigt.

”Vem är det?”

”Hallå! Det är Ortega.”

Och sedan: ”Inga arresteringsorder. Låt dem komma till mig på ministeriet. Jag förväntar mig dem klockan tio. *Salud.*”

NKVD var i full aktivitet. Jag kom att tänka på Marcos. Jag drog mig till minnes att han hade sagt mig: ”Orlov och Bjelov kommer att hålla dig informerad”.

Ortega hade just berättat för mig att Orlov hade inställt sig hos generaldirektoratet för säkerhet och bett om några arresteringsorder mot flera POUM-ledare, utan att informera ministern.

Punktligt, exakt som ett stoppur, klockan tio på förmiddagen, dök Orlov upp på mitt kontor.

Han var nästan två meter lång och hade ett elegant och förfinat sätt¹⁹. Han talade spanska med viss lätthet. Han var inte mer än fyrtiofem år gammal. Vid första anblicken skulle ingen ha misstänkt att det bakom detta skenbara drag av distinktion dölde sig en av de mest oförsonliga och sekteristiska NKVD-agenterna. Han hade majors rang och fungerade som närmaste man till ”Marcos”, som jag inte hade sett sedan vårt sammanträffande med Rosenberg på den sovjetiska ambassaden i Valencia.

Med den pondus som kännetecknar en man som är van vid att vara fruktad och respekterad sträckte han fram handen till mig som hälsning och satte sig på sin plats.

”Kamrat Hernández, ni har försenat vårt arbete denna morgon”, började han i en förmanande ton.

”Ursäkta mig, vän Orlov, men jag visste inte vad som var på gång – och jag vet fortfarande inte.”

”Men du visste att det var vår byrå som hade begärt arresteringsorder”, sa han i frågande ton.

”Jag visste att du var en av dem som hade begärt det, men jag inte visste varför och vem arresteringsordern gällde, och varför du var tvungen att förbigå ministern.”

¹⁵ Efter Largo Caballeros fall bildades en ny regering under ledning av Juan Negrín, ledande i PSOE:s Prieto-flygel.

¹⁶ Julián Zugazagoitia var en anhängare av PSOE:s högerflygel. Trots detta framträdde han också som vittne för försvaret i rättegången mot POUM. Han levde i exil i Frankrike efter republikens nederlag och överlämnades till Franco 1940 och avrättades.

¹⁷ Antonio Ortega var en relativt nyrekryterad medlem av kommunistpartiet som hade utsetts till generaldirektör för säkerhetsfrågor när Negrín-regeringen bildades. Efter republikens fall tillfångatogs han av nationalisterna och sköts.

¹⁸ Hernández minne är felaktigt här. Negrín-regeringen bildades i maj 1937, medan samtalet med Ortega måste ha ägt rum den 12 juni.

¹⁹ Det har hävdats att Hernández beskrivning inte passar in på Alexander Orlov. Burnett Bolloten skriver att Orlov var ”över en fot kortare... och något korpulent... Han är varken elegant eller distingerad” ([Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#), s. 160). Men detta var några decennier senare. Fotografier från 1930-talet i t ex John Costello och Oleg Tsarev, *Dangerous Illusions*, 1993, visar en elegant klädd Orlov som var långt ifrån korpulent. Hernández verkar ha misstagit sig endast i fråga om Orlovs längd.

”För ett tag sedan informerade ’Marcos’ (Slutskij) mig om att du kände till vårt arbete och var beredd att undanröja officiella svårigheter för oss.”

”Marcos berättade en historia om en spionkomplott och jag erbjöd mig att vid behov ta upp fallet i ministerrådet. Det var allt.”

Orlov tittade lite ironiskt på mig och snäste åt mig samtidigt som han tände och släckte en stilig cigarettändare: ”Ursäkta mig? Regeringen? Det är precis tvärtom. Regeringen får inte veta ett ord om det förrän allt är färdigt.”

Orlov i Spanien i början av 1937 (Fotot ur Costello/Tsarev)

”Men vad handlar det om?”, frågade jag.

Orlov var tyst ett ögonblick. Jag tände en cigarett och gjorde mig beredd att lyssna.

”Tillhör du vår byrå?” frågade han.

”Nej, det gör jag inte”, svarade jag.

Orlov gjorde en förbryllad gest.

Jag insisterade: ”Varken nu eller någonsin.”

Orlov tände och släckte sin tändare. ”Jag trodde att du var en av oss. Men det spelar ingen roll”, mumlade han. Sedan började han berätta:

”... Under en tid hade de varit ett falangistiskt spionnätverk på spåret ... Delar av POUM var inblandade i det. Hundratals arresteringar hade gjorts... Den viktigaste av de som gripits, en

ingenjör vid namn Golfín, hade erkände allt... Nin var allvarligt komprometterad, Gorkin, Andrade, Gironella, Arquer... hela det trotskistiska gänget.²⁰ En viss Roca fungerade som länk mellan POUM och falangisterna i Perpignan... En resväska full med dokument från en viss Riera beslagtogs i Gerona. Även en hotellägare vid namn Dalmáu erkände.²¹ ... Allt var förberett för kuppen. Jag hade hållit det hemligt. Inrikesministeriet får inte veta något. Inte ens ministern själv.”

”Säg mig, Orlov, varifrån kommer rädslan för regeringsingripande?”

”Fienden finns överallt”, svarade han torrt. Och sedan tillade han som en förklaring: ”Vi har hela tiden vägrat att låta den officiella polisen ingripa.”

”Men inrikesministeriet kan ju inte vara ovetande om en så viktig affär”, sa jag.

”Zugazagoitia är en personlig vän till några av dem som måste gripas”, svarade han.

”När ni lägger fram alla dessa bevis ...”

”Han skulle inte göra någonting”, kontrade Orlov. ”Han är ganska antikommunistisk.”

”I detta fall handlar det om att bekämpa fienden och inte om att behaga kommunisterna.”

”Vi skulle riskera att få det hela att gå i baklås”, insisterade Orlov.

”På ett eller annat sätt måste han dras in och det är alltid bättre att förbereda honom än att överraska honom.”

”Jag vet vad jag talar om, Hernández.”

”Och jag vet vad jag gör”, svarade jag.

”Nu är det perfekta tillfället att utdela ett förintande slag mot detta band av kontrarevolutionärer. Vi har tagit strupgrepp på dem”, sa han självbelåtet.

”Jag tvivlar inte på att ni har ett strupgrepp på dem, men jag tror att hela den här historien kommer att sluta med en stor politisk skandal.”

Orlov tittade på mig med inte så lite förvåning. Hans tändare gnistrade till men tändes inte.

”Ursäkta mig – tror du inte på historien?”

”Det är inte precis det, men det är nästan vad jag tänker”, förklarade jag.

”Vi har ett berg av bevis, överväldigande bevis.”

”Får jag vara uppriktig, Orlov?”

Orlovs ansikte hade hårdnat. Jag såg honom rakt i ögonen och vågade mig på den tanke som rörde sig i mitt huvud.

”Mitt intryck är att alla dessa bevis är ett skickligt framställt fotomontage, men jag tvivlar på att de kommer att stå sig i en domstol.”

”Vi har planen som visar de militära förläggningarna i Madrid, som Golfín har erkänt att han tillverkat. På denna plan finns ett meddelande skrivet med osynligt bläck och adresserat till

²⁰ Julian Gorkin, Juan Andrade, Gironella (Enrique Adroher) och Jordi Arquer var ledande medlemmar i POUM. Alla arresterades och fängslades i juni 1937

²¹ Ramón Xifra Riera sades vara falangisternas spionchef i Perpignan. Javier Fernando Golfín, Joaquín (José) Roca och Cosme Dalmau var alla äkta falangistspioner. För deras del i komplotten mot POUM, se Hugh Thomas, [Spanska inbördeskriget](#), s. 365 (tryckta bokupplagan, s. 557-8).

Franco. Vet ni vem som har undertecknat detta meddelande?” frågade han mig med triumferande ton. ”Andrés Nin!” utropade han²².

Jag brast ut i ett spontant skratt.

”Vad skrattar du åt?” frågade han irriterat.

”Du kan inte mena allvar! Snälla, berätta inte en sådan nonsenshistoria där ute, för folk kommer bara att skratta gott. I hela landet finns det inte en enda medborgare som kan tro att Nin är idiotisk nog att skriva meddelanden till Franco med osynligt bläck ... i radions tidsålder.”

”Du tror inte på det?” frågade han argt.

”Nej, det gör jag inte.”

”Antar du att allt är lögn?”

”Alltihop – nej”, svarade jag kallt. ”Jag tror att planen existerar, att Golfín existerar, att du har uttalanden. Jag tror på allt gudomligt och mänskligt. Vad jag inte kan tro är att budskapet är så enfaldigt”.

”Det är från Nin!”, vrålade han i raseri.

”Jag tror inte på det”, insisterade jag lugnt.

”Tror du inte att han är en kontrarevolutionär trotskist, en spion, en agent för Franco?”

”Vad han än må vara, så är han i alla fall ingen idiot, för jag känner honom. Jag har haft att göra med i stort sett allesammans, Nin, Andrade, Gorkin, Maurín²³ och de andra, och jag tror inte att de är kapabla till en sådan dumhet.”

”Men vi har berg av papper och dokument som är undertecknade och förseglade av POUM!”, ropade han rasande.

”Då tror jag ännu mindre på det.”

Orlov gjorde en otålig gest.

”Min vän Orlov”, sade jag, ”Låt oss tala allvar. Ni vill genomföra en stor rättegång mot trotskisterna i Spanien, som en demonstration av varför ni sköt oppositionen i Sovjetunionen. Jag känner till *Pravda*-artikeln för nästan två månader sedan, där det tillkännagavs att den ”utrensning” som inletts i Spanien kommer att genomföras med samma kraft som i Sovjetunionen.²⁴ Så jag har full förståelse för ert intresse. Men låt oss inte komplicera livet, som redan är tillräckligt komplicerat. Om ni vill kan vi dagligen ägna en särskild sida i våra

²² Det verkar som om Hernández har fel när han påstår att NKVD hävdade att Nin hade undertecknat det meddelande till Franco som var skrivet med osynligt bläck på baksidan av Golfíns karta. Att döma av de utdrag som publicerades i Georges Sorias skrift, [Trotskyism in the Service of Franco: A Documentary Record of Treachery by the POUM in Spain](#), 1938, skulle författaren till det förfälskade brevet till Franco vara en falangistagent som stod i kontakt med POUM-ledarna. Han vidarebefordrade informationen att ”N. ber dig att ordna så att jag blir den enda som kommunicerar med dem ...”.

²³ Joaquín Maurín var POUM:s enda deputerade i det spanska parlamentet, efter att ha valts in i februari 1936 som en del av folkfrontsblocket. Maurín tillfångatogs bakom nationalisternas linjer under det militära upproret i juli 1936. Han frigavs 1946 och levde i exil fram till sin död 1972.

²⁴ ”Vad Katalonien beträffar har upprensningen bland trotskister och anarkister börjat och den kommer att genomföras med samma energi som i Sovjetunionen.” Detta uttalande brukar tillskrivas *Pravda* den 17 december 1936. Citatet publicerades i den mexikanska tidningen *Universal Gráfico* och återtrycktes av POUM i *La Batalla* den 5 januari 1937. Men trots att det på ett korrekt sätt föregriper Moskvas efterföljande handlingar, förekom inget sådant uttalande i *Pravda*. Se Bolloten, [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#), kap 41, s. 209.

tidningar åt att fördöma dem som ett gäng folkfiender, men låt oss inte iscensätta en show av det, för ingen kommer att tro på dem.”

”Men vi har ju bevisen!” utbrast Orlov.

”Om jag känner er ’apparat’ rätt, så vet jag att ni kan tillverka dollar av omslagspapper.”²⁵

”Det är nonsens – och en otillåten åsikt”, muttrade Orlov, uppenbart arg och upprörd.

”Om det stör dig,.. tänk då att jag inte har sagt någonting”, sa jag ironiskt.

”Du har sagt och du säger mycket allvarliga saker”, sade han hotfullt.

”Du är specialist på frågor om spionage och kontraspionage? Vad skulle du göra med en agent som skickade dig dokument av största vikt skrivna på officiellt brevpapper, undertecknade med hans namn och, som kronan på verket, validerade med en GPU-stämpel?”

Han tittade lite förvirrat på mig. Han samlade sig och svarade: ”De har inte vår teknik eller vår erfarenhet.”

”Nästan alla av dem är bekanta med illegalt arbete och har genomlevt kommunistpartiets underjordiska period. Om de hade begått en så enkel indiskretion som att skriva under med sitt namn på ett konspiratoriskt meddelande skulle vi ha uteslutit dem som provokatörer eller som imbecilla. Hur ska jag kunna tro att de mitt under brinnande krig undertecknar dokument adresserade till Franco?”

”Vi har vittnesmålen och uttalandena från de arresterade männen själva”, svarade han.

”Om ni lyckades få fram dessa bekännelser, så har de för mig inte mer ’juridiskt’ värde, oavsett hur ni fick fram dem, än de skrivna, undertecknade och förseglade dokumenten.”

”Alla dessa dokument och alla dessa uttalanden kommer att tas upp i domstolen, och det kommer att finnas skäl och bevis nog för att hänga dem alla.”²⁶

”I vilket fall som helst insisterar jag på att förfarandet ska vara att få en order från ministern att avsluta detta jobb. Om jag behövs för det, står jag till ert förfogande.”

”På det sättet förstör vi allt”, morrade han.

”På det sätt du vill blir det bara en skandal som kommer att skada vårt parti, som redan är tillräckligt illa åtgånget.”

”Du lovade att hjälpa oss”, sa han upprört.

”Jag är villig”, förklarade jag.

”Det finns ingen anledning att fortsätta”, förklarade Orlov. ”Jag ska tala med Jose Díaz.”²⁷

”Det förefaller mig helt riktigt”, sade jag irriterat, ”att vårt partis sekreterare ska få veta vad som händer i Spanien.”

²⁵ En ironisk hänvisning till en påstådd sovjetisk komplot för att cirkulera förfälskade dollarsedlar.

²⁶ Dessa ”bevis” framfördes också året därpå vid rättegången mot POUM, men precis som Hernández här förutspådde så förkastades de av domstolen. Se kapitel 49 ”POUM-rättegången” i [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#) av Burnett Bolloten. Det kan även vara intressant att ta del av [Processen mot POUM - Artiklar ur Folkets Dagblad och Arbetaren](#) som är en samling med reportage och kommentarer till rättegången. – Red

²⁷ José Díaz hade ersatt José Bullejos som PCE:s generalsekreterare 1933 efter att den senare utrensats för att ha motsatt sig Kominterns dåvarande ultravänsteristiska politik. Díaz lämnade Spanien 1938 för att åka till Sovjetunionen och få behandling för sina magsår, som visade sig vara cancer. Han dog 1942 efter att ha fallit från ett fönster i Tbilisi. Den officiella domen var självmord, men det är möjligt att han blev mördad.

När Orlov reste sig, fortfarande med tändaren i handen, såg han inte, eller låtsades inte se, den hand jag sträckte fram till honom som ett farväl.

Med en nickning som enda bekräftelse gick han ut, med ett mörkt ansiktsuttryck.

”De är alla likadana”, sade jag till mig själv medan jag såg honom gå ut, stelt och elegant. ”Innerst inne och öppet föraktar de oss och försöker förödmjuka oss. De betar sig som om de befann sig i ett erövrat land och uppför sig som herrar inför sina tjänare.

[...]

Jag begav mig omedelbart till vårt partis generalsekreterares privata hem. Jag fann honom sängliggande, omgiven av en mängd mediciner. Hans sår på tolvfingertarmen hade gjort honom sängliggande. Med några få ord informerade jag honom om mitt möte med Orlov. Med sin starka andalusiska accent anförtrorde Díaz mig sina tankar mer detaljerat än någonsin tidigare. ”Jag känner mig äcklad, äcklad av mig själv och allting. Min tro sviktar...” Jag tittade på hans magra ansikte, där moraliskt lidande och fysisk smärta hade slagit sina klor. Jag kände medlidande med denna nedbrutne man. Han var en återspeglning av min egen självömkan.

”Jag skulle hellre ha dött än att behöva överleva denna andliga död... Jag har varit en man som med fanatisk entusiasm ägnat mig åt Sovjetunionen. Du vet att jag var bageriarbetare. Min revolutionära rastlöshet drev mig mot anarkosyndikalismen. Jag gick med i aktionsgrupperna eftersom det verkade som om jag på detta sätt gav mer och offrade mer för mina ideal. För det du tror på, för det du har förtroende för, måste du alltid vara beredd att dö. Senare lockade Sovjetunionen, Stalin, den segrande socialismen mig till kommunismen. Jag hängav mig med passion, utan förbehåll, övertygad om att Sovjetunionen var vårt idealiska mål. Jag skulle ha offrat min fru, min dotter, mina föräldrar... Jag skulle ha dödat, lönnmördat, för att försvara Ryssland, för att försvara Stalin... Och i dag, vad händer? Allt faller sönder, allt ligger i ruiner vid mina fötter... Vilket är syftet med vårt liv? Jag har försökt övertyga mig själv om att jag har fel, förstår du? För jag vill tro, för jag kan inte erkänna att allt är en lögn. Att komma till den slutsatsen är slutet... ingenting.”

Han tog två piller ur en flaska och svalde dem med en klunk vatten. ”När jag tänker på allt det här”, sa han, ”mår jag sämre.”

”Pessimism och förtvivlan kommer inte att rädda oss, Pepe”, sa jag för att uppmuntra honom.

”Jag vet, jag vet. Men verkligheten krossar mitt humör. Jag kan inte hjälpa det. Dessa dagar som jag har legat i sängen och lidit”, fortsatte Díaz, ”har jag tillåtit mig att tänka igenom vår situation ordentligt. Den slutsats jag kommit fram till är dyster. ”Tovaritji”-bossar styr polityrån efter behag. Jag har en känsla av att de kommer att försöka göra sig av med oss, dig och mig, med alla medel de har till sitt förfogande. Det kommer inte att ske omedelbart, eftersom ingen är intresserad av att framkalla en ledarskapskris på grund av meningsskiljaktigheter med Sovjetunionens metoder och politik. Men de kommer att göra slut på oss. Det är en fråga om tid och taktik. När det gäller mig, använder de min sjukdom som ursäkt och tar sig inte ens besväret att hålla mig informerad om vad som händer i ledningen. För att få reda på vad som händer måste jag ringa till en eller annan kamrat, och det är alltid samma sak: ”Vi gör det här för att Codovilla beordrade det, för att Stepanov har beordrade det, för att Togliatti rådde oss till det.”²⁸

²⁸ Vittorio Codovilla, Stepanov (en bulgar vars riktiga namn var S. Minev) och den italienske kommunistledaren Palmiro Togliatti var alla Kominterns representanter i Spanien. Togliatti skulle senare hävda att han inte anlände till Spanien förrän i juli 1937, men han hade uppenbara skäl att förneka att han var närvarande vid tidpunkten för POUM:s undertryckande och mordet på Nin.

”Det är mer än en invasion, det är en kolonisering”, sa jag, med ett försök till lättsamhet.

”Kremls sepyer²⁹, det är vad vi är, sepyer”, sa han upprört.

”Må sepyerna förlåta oss!”, sade jag i samma ton.

”Jag har gått igenom hela centralkommittén, och jag finner inte mer än ett halvt dussin män som är kapabla att inta en fast position på vår sida.

”Långt färre”, konstaterade jag.

”Ett halvt dussin mot 300.000 medlemmar! Och mot traditionen. Och mot Sovjetunionens prestige”, tillade han modfälld.

Vi förblev tysta. Siffrorna tyngde våra hjärtan som blyklumpar. De krossade oss.

[...]

”Låt oss nu tala om Orlovs och Companys’ plan”, sade José Díaz med en bitter grimas. ”Vad kan vi göra åt det?”

”Lite eller ingenting. Jag antar att de kommer att besöka dig. Det är märkligt att de inte redan är här. Det jag undrar är varför de vill ha vårt samarbete nu, när de har gjort och gjort ogjort allt utan att ta hänsyn till oss”, påpekade jag.

”För att de förväntar sig en skandal – inget annat skäl. Ring Ortega och säg att jag kategoriskt motsätter mig all inblandning i den här affären utan att ministern vet om det i förväg.”

Jag gick till telefonen. Ortega var inte inne. Hans sekreterare informerade mig om att han var hos ministern. Efter att ha lämnat ett meddelande om att Ortega skulle ta kontakt med Díaz i hans privata bostad, frågade jag sekreteraren om ”vännerna” hade varit där. ”För ungefär en timme sedan kallade de Ortega brådskande till centralkommittén”, svarade han.

Jag lade på luren med en vag känsla av att vi stod inför ett fullbordat faktum. Orlov måste ha tyckt att det var lättare att lita på den politiska delegationen och några andra medlemmar av den politiska byrån än på Jose Díaz. Jag framförde mina farhågor till Díaz. Han delade dem.

Telefonen ringde några minuter senare. Det var Ortega. Jag berättade för honom om Díaz order. Han stammade och verkade förvirrad, men sa att han omedelbart skulle komma och träffa oss.

”Vad är det som händer?” frågade Díaz.

”Det vi var rädda för, tror jag. Nu kommer Ortega.”

Överste Ortega dök upp fem minuter senare – en hederlig man som vi hade plockat från fronten för att ta hand om generaldirektoratet för säkerhet, som var en oerhört viktig och ansvarsfull post under krigsförhållanden. Han var mager med ett kantigt ansikte, men vänlighet och öppenhet återspeglades i hans ansikte. Denne man, som aldrig hade darrat inför döden när han kämpade i skyttegravarna i vår kamp, kom in i José Díaz’ hus blek och ängslig. För dem som inte visste att vi var marionetter i en teaterföreställning var politbyråns auktoritet fruktansvärd. Och nu var det partiledaren som frågade ut honom med eld i blicken. Och Ortega var förbluffad.

”För en liten stund sedan kallade de mig till centralkommittén”, förklarade han. ”Togliatti, Codovilla, Pasionaria och Checa³⁰ var där tillsammans med Orlov. De beordrade mig att via

²⁹ Sepoy är en benämning på en infödd soldat i den brittiska kolonialarmén i Indien på 1800-talet. Dvs menar här att de spanska kommunisterna spelar samma roll för Kreml som indierna gjorde i brittiska armén i Indien. – *Red*

³⁰ Dolores Ibárruri var känd som ”Pasionaria” på grund av sin känslolagda talekonst. Hon efterträdde Díaz som PCE:s sekreterare och förblev en viktig galjonsfigur för partiet fram till sin död 1989. Pedro Checa var PCE:s

teleprinter till kamrat Burillo (befälhavaren för stormgardet som under några veckor hade fungerat som chef för den allmänna ordningen i Barcelona)³¹ beordra arrestering av Nin, Gorkin, Andrade, Gironella, Arquer och alla andra POUM-element som pekats ut av Antonov-Ovsejenko eller Stasjevskij (den förre verkade i Katalonien som konsul och den andre som Chargé d'Affaires för Sovjetunionen)³² De polispatruller som de ska använda befann sig redan i Barcelona.”

Det hördes en häftig förbannelse. Díaz hoppade rasande upp ur sängen och började klä på sig.

Det rådde en tung tystnad. Ortega tittade från den ene till den andre utan att förstå vad som hade hänt. Han försökte rättfärdiga sig:

”Jag, jag kunde inte gissa ... Eftersom de beordrade mig ... Dessutom, Togliatti, Pasionaria, Checa ... Jag trodde att ni höll med...”

Varken Díaz eller jag sa ett ord. Varje förklaring skulle ha avslöjat mer än vi hade kunnat ana, oenigheten bland medlemmarna i politibyran och våra meningsskiljaktigheter med den sovjetiska delegationen.

Några minuter senare var vi ute på gatan. Vi tog farväl av Ortega, hoppade in i min bil och körde mot centralkommitténs högkvarter.

Politbyran hade sitt högkvarter i en enorm byggnad som upptog ena sidan av Plaza de la Congregación. En beväpnad vakt gav oss en militär hälsning. Han ringde i klockan för att tillkännage partiets generalsekreterares närvaro. Vi gick upp till första våningen. Díaz personliga sekreterare öppnade dörren till kontoret åt oss. Där satt Vittorio Codovilla, till ursprunget italienare och naturaliserad argentinare, i skjortärmar framför en enorm tillbringare med apelsindryck och rökte lugnt på en liten pipa. Hans enorma korpulens fyllde det stora skrivbordet som tillhörde generalsekreteraren för Spaniens kommunistiska parti.

På väggen mot skrivbordet hängde ett stort fotografi av Stalin och en vacker krigsaffisch av Renau. På skrivbordet låg en massa papper i oordning. Codovilla kastade en blick geom sina små glasögon och sa till oss, som om han talade till sina underordnade: ”Ett ögonblick, kamrater, bara ett ögonblick – jag är klar.”

Díaz ignorerade honom, gick till telefonen och beordrade telefonisten: ”Säg åt kamraterna Pasionaria och Checa att omedelbart komma ner till mitt kontor.

Codovilla tittade upp på Díaz för ett ögonblick. Kanske förväntade han sig eller anade stormen. Våra ansikten kunde knappast vara vänners ansikten. Han plockade upp sina papper, tog fram en stor näsduk och började torka bort svett dropparna som middagsvärmen fick att rinna nerför hans massiva hals.

”Puh, vad varmt det är!”, sa han.

Det blev tyst.

organisationssekreterare. Han dog i exil i Sovjetunionen i början av 1940-talet.

³¹ Överste Ricardo Burillo, som sympatiserade med kommunisterna, utsågs till generaldirektör för säkerheten i Katalonien efter majdagarna i Barcelona (se nästa kapitel). Den 16 juni stängdes POUM:s högkvarter, Hotel Falcón, på Burillos order och förvandlades omedelbart till fängelse.

³² Under Oktoberrevolutionen hade Vladimir Antonov-Ovsejenko organiserat stormningen av Vinterpalatset. Trots att han stödde vänsteroppositionen i SUKP kapitulerade han senare för Stalin. Antonov-Ovsejenko anlände till Barcelona som sovjetisk konsul i augusti 1936. Han återkallades till Sovjetunionen i juni 1937 och avrättades 10 februari 1938. Handelsattachén Arthur Stasjevskij gick samma öde till mötes.

Han vände sig till Díaz i avsikt att rättfärdiga sig: ”Jag frågade efter dig för en liten stund sedan och de sa att du låg till sängs. Det blir så varmt på mitt kontor – ditt är svalare, eller hur?”

Pasionaria kom in, följd av Pedro Checa, partiets organisationssekreterare. Pasionaria gick teatraliskt fram till Diaz:

”Vad roligt att se dig här! Mår du bättre?”

Jag observerade henne. Hennes leende var påtvingat och hennes fråga var fjäskande. Pasionaria hatade Díaz. Hon kunde inte glömma att han hade gjort några allvarliga kommentarer om hennes hemliga kärleksaffär med Francisco Antón, en yngling som var tjugo år yngre än hon och en prototyp för den skrupelfria karriäristen.

[...]

Utan att ta notis om det väsen som Pasionaria gjorde om honom svarade Díaz torrt: ”Jag mår alldeles utmärkt.”

Codovilla fyllde sin pipa och tryckte ner tobaken med pekfingret. Situationen var obekvämt och spänd. Díaz ansträngde sig för att hålla sig lugn och frågade:

”Kan ni tala om för mig om jag har blivit diskvalificerad från att arbeta bara för att jag är sjuk?”

Pasionaria, med ett hycklande ansiktsuttryck: ”Skämtar du, Pepe?”

”Jag är inte på skämthumör. Jag frågar och jag vill ha ett tydligt svar.”

”Men vad är det du vill komma fram till?” Pasionaria frågade igen, med låtsad okunnighet.

”Vem beordrade Ortega att utfärda en arresteringsorder om att POUM-männen skulle gripas?” frågade Díaz och blev vit av ilska utöver sin sjukdomsblekhet.

”Det gjorde vi”, sa Pasionaria. ”Det kunde inte vara fråga om att besvara dig med en så oviktig sak. Vilken betydelse kan det ha att polisen arresterar en handfull provokatörer och spioner?” frågade hon illvilligt.

”Arresteringarna av POUM är inte en polisiär, utan en politisk fråga”, svarade Díaz.

Codovilla log med en min av nästan sadistisk illvilja. Han klämde ihop den lilla pipan med båda händerna. Och utan att förlora sitt arroganta ansiktsuttryck, sa han:

”Pepe borde ta semester. Överanstängning och sjukdom har gjort honom utmattad. Reaktioner som dessa visar på en överkänslig sinnesstämning. Det är fullt förståeligt att kamraterna inte ville besvara dig med dumheter, med tanke på ditt hälsotillstånd. Den överdrivna tolkning du ger en sådan liten affär visar hur känslig du har blivit på grund av att du har tvingats dra dig tillbaka från arbetet. I vilket fall som helst håller jag med om att det är nödvändigt att organisera arbetet så att du varje dag får en sammanfattning av vad som har gjorts och vad som har beslutats av kamraterna. Men jag insisterar: du måste ta semester. Vila kommer att göra dig gott.”

Mina ögon lämnade inte cynikernas händer, som höll sin pipa mellan dem. Medan han talade trodde jag att jag kunde tolka den verkliga innebörden av hans ord. Det var en varning till Díaz att under en period hålla sig borta från ledningens arbete. Den sovjetiska delegationen hade börjat vidta försiktighetsåtgärder. ”Då borde jag se upp för mig själv”, tänkte jag.

Eftersom jag såg Pepes haka darra av upprördhet och irritation ingrep jag för att han inte skulle explodera i ett vredesutbrott och vända upp och ner på allt.

”Om arresteringarna av POUM-männen är en bagatell, då borde de ha skett på laglig väg, det vill säga på order av den rätta myndigheten: inrikesministeriet. Om det går att bevisa att de är spioner, varför skulle vi då frukta att Zugazagoitia är en medbrottsling till Francos agenter? Det är en alldeles för allvarlig fråga för att en politiker skulle riskera sin prestige. Zugazagoitia skulle varken ha motsatt sig eller vägrat att beordra arresteringarna om någon av oss hade gett honom bevisen. Som ni har gjort kommer det omedelbart att skapa en skandal, och det med rätta. Det är det som har gjort Díaz arg.”

Pasionaria såg irriterad ut och tittade sig omkring. Checa hade blivit mycket påverkad och bet på naglarna, som han alltid gjorde när han var nervös. Codovilla svarade kort:

”Vilka skäl kamraterna i ’specialbyrån’ än kan ha haft för att agera som de gjorde, så är det inte vår sak. Deras verksamhet äger rum utanför partiet.”

”Nåväl!” ropade Díaz. ”Låt dem då ta offentligt ansvar för sina handlingar och sedan kommer de att ha rätt att göra vad de vill. Men skandalen kommer att drabba oss. Deras verksamhet kommer att kompromettera partiet. Och den här POUM-affären är mycket grumlig.”

Codovilla gav Díaz en förbittrad blick. Med en något kvävd röst sa han:

”Kamraterna i ’byrån’ gör republiken och partiet en stor tjänst genom att avslöja detta kontrarevolutionära slöddret. Vad är det du klagat på?”

Trotsigt och aggressivt svarade Díaz: ”Det verkar som om de hjälper sig själva mer än oss.

”Det är samma åsikt som Hernández har och den avslöjar en outhärdlig fientlighet mot kamraterna i GPU”, svarade Codovilla irriterat.

”Det är inte sant att han har någon förutfattad fientlighet mot någon kamrat från ’huset’”, förklarade jag. ”Om det nu är att betrakta som fientlighet att uttrycka en åsikt i denna eller någon annan fråga, vad är då politbyråns roll? Att säga ja till allt? Att hålla tyst och lyda?”

Checa talade tveksamt och med ett nedstämt ansiktsuttryck:

”Nej ... Jag tror inte att situationen bör formuleras på det här sättet.... Nej, det är inte möjligt. Vi borde sammankalla politbyrån, diskutera i lugn och ro, klargöra saker och ting.”

Codovilla fortsatte trotsigt:

”Vi upprätthåller alla disciplin och lydnad. När man är en äkta kommunist, utan småborgeriga fasoner eller fåfänga, finns det vissa saker som man inte diskuterar och inte tar upp. Hernández’ och Díaz’ ton och syfte är stötande. Vi är *rådgivare* – *rådgivare* och inget annat än *rådgivare*. Och cynikern betonade ordet ”rådgivare” som om han ville slå oss i ansiktet med det. Han fortsatte: ”Det är ni som är ledarna. Vi har aldrig fattat ett beslut utan att först rådgöra med någon av er. Vilka beslut har vi fattat på egen hand? Vilka beslut har vi påtvingat er som inte har diskuterats och beslutats av en majoritet av er? Säg mig – vilket, när?”

Hans små ögon blixtrade till bakom glasönglasen medan han fortsatte sin utläggning:

”Varför denna insinuation att ni bara lyder? Politbyrån kan inte ha ständiga sammanträden, och när ett problem dyker upp avgör vi det genom att rådfråga de kamrater som är närmast till hands. Och det beslutas i samförstånd med dem. POUM-affären avgjordes tillsammans med Pasionaria och Checa. Vid andra tillfällen fattade vi beslut i samråd med Hernández eller Díaz eller någon av de andra kamraterna. Så var försiktiga med vad ni säger, och med att göra obetänksamma uttalanden!”, avslutade han i hotfull ton.

”I detta fall visste kamraterna i ’specialbyrån’ att jag inte höll med. De lovade att gå till kamrat Díaz och det gjorde de heller inte. Varför informerade de inte de andra om vår åsikt?”

”Ja, de informerade oss”, förklarade Pasionaria cyniskt. ”Men eftersom det var brådskande och vi inte kunde sammankalla hela presidiet för att ta upp en enkel fråga, tyckte vi att det var rätt att besluta om det utan att vänta längre.”

Codovilla svettades och rökte. Han hade lugnat ner sig och ett sardoniskt leende fanns på hans läppar. Pasionaria skötte sig väl. När Codovilla för en stund sedan hade talat med sådan självsäkerhet hade han försäkrat sig om att politbyråns majoritet skulle stödja delegationen mot alla argument som vi kunde komma med mot ”tovaritjis” uppträdande. De hade tagit strupgrepp på oss.

”Jag tror”, sade Diaz, ”att vi bör ta upp frågan vid nästa presidiesammanträde. Den här frågan är alldeles för allvarlig för att avgöras mellan oss.”

Díaz reste sig och lämnade plötsligt kontoret med ett likblekt ansikte. [...]

[...]

Kapitel V

Mordet på Andrés Nin. Protester i regeringen. Bombningen av Almería. Prieto vill förklara krig mot Tyskland. Order från Moskva. SIM. i händerna på ryssarna. Orlovs gäng begår brottet. Försök görs att döda Prieto.

Fyrtioåtta timmar senare fick jag ett brådskande samtal som meddelade att Negrín väntade mig på sitt kontor. När jag kom in såg jag presidenten diktera på en maskin och utan förvarning frågade han mig: ”Vad har ni gjort med Nin?”

”Med Nin? Jag vet inte vad som har hänt med Nin”, sa jag, och det var sant.

Med uppenbar ilska förklarade Negrín för mig att inrikesministern hade informerat honom om en hel rad övergrepp som hade begåtts i Barcelona av den sovjetiska polisen, som agerade som om de befann sig på sitt eget territorium, utan att ens av artighetsskäl bry sig om att meddela de spanska myndigheterna om gripandet av spanska medborgare; att de förde dessa fångar från en plats till en annan utan vare sig arresteringsorder eller domstolsbeslut och att de låste in dem i privata fängelser, helt utanför de rättsliga myndigheternas kontroll; att några av fångarna hade förts till Valencia, men att Andrés Nin hade försvunnit. Generalitets president³³ hade ringt honom, oroad och indignerad, eftersom han ansåg att Orlovs och GPU:s verksamhet på katalanskt territorium var en attack mot folkrätten.

Jag visste inte vad jag skulle svara honom. Jag kunde ha sagt att jag tänkte som han, som Zugazagoitia, som Companys, att jag också undrade var Nin var, och att jag avskydde Orlov och hans polisgäng. Men jag bestämde mig för att inte göra det. Jag kunde se stormen komma över vårt parti och jag var beredd att försvara det även om försvaret av partiet indirekt innebar att försvara ett möjligt brott.

Under en längre tid hade jag försökt övertyga mig själv om att det var möjligt att dra en skiljelinje mellan vår organisation som ett parti av spanjorer och Sovjetunionens agerande som stat. Mina meningsskiljaktigheter gällde procedurer, inte doktriner; människor, inte principer. Sprickorna i min tro var begränsade till avgudar, inte idéer. Trots alla mina reservationer mot de sovjetiska ledarnas politik förblev jag en övertygad kommunist, en ”partiman”, en brinnande troende på den kommunistiska rörelsens historiska nödvändighet och, särskilt i Spanien, på vårt partis mission. De band som knöt oss till Sovjetunionens ”statskäl” och som så starkt påverkade vårt politiska handlande, borde brytas ett efter ett tills vi helt hade befriat oss från deras förmyndarskap och kunde gå vidare på nationell basis, där vårt uppträdande inspirerades av det spanska folkets intressen och Spaniens politiska,

³³ *Generalitat* [Generalidad på spanska] var Kataloniens regionala regering. Dess president var Luis Companys.

ekonomiska, sociala och historiska verklighet. Korrekt eller inte, gick min tolkning av saker och ting vid den tiden inte utöver dessa mål.

Negrín insisterade:

”Nin är en före detta ledamot av Kataloniens Generalitat. Om något brott kan bevisas mot honom måste det föras inför domstolen för konstitutionella garantier.”

”Jag antar”, sade jag, ”att Nins försvinnande beror på en överdriven iver från ’tovaritji’ och att de kommer att hålla honom i ett av sina fängelser, men jag tror inte att hans liv är i någon fara. Vad resten beträffar är ni rätt person att tala om för den sovjetiske ambassadören att de bör lägga band på sig.”

”Och ni också?”

”Vi också”, svarade jag.

Negrín förblev eftertänksam ett ögonblick. Sedan sade han, som om han talade med sig själv:

”I eftermiddag kommer vi att ha ett gräl i rådet. Prieto, Irujo³⁴ och Zugazagoitia kommer att skapa en skandal. Vad ska jag säga till dem? Att jag inte vet någonting? Och du – vad kommer du att säga? Att du inte heller vet något? Hela grejen är enfaldig.”

Jag lovade honom att ta reda på allt jag kunde om kidnappningen av Nin och informera honom omedelbart, sade adjö och åkte genast tillbaka till vårt partihögkvarter.

På Díaz’ kontor fann jag Codovilla och Togliatti. Båda såg förvånade ut när jag berättade om mitt samtal med Negrín. Jag visste inte om denna reaktion var äkta eller om de spelade upp en komedi för min skull. Codovilla menade att kamraterna i ”specialbyrån” måste ha hållit kvar Nin för att förhöra honom, eller för något annat ärende, innan de överlämnade honom till myndigheterna. Togliatti, som nu hade hämtat sig från sin låtsade eller verkliga förvåning, sade ingenting. När jag insisterade på att vi borde få veta något definitivt före klockan fyra på eftermiddagen, då ministerrådets möte skulle börja, öppnade han munnen och sade att vi inte borde ta saken så hårt, eftersom kamraterna i ”specialbyrån” visste vad de gjorde, inte var några nybörjare på jobbet och framför allt var politiska människor. Han lovade att gå till ambassaden för att ta reda på vad som pågick, och gick ut för att gå dit.

Den sovjetiska ambassaden låg bara några minuter från Plaza de la Congregación. Jag bestämde mig för att vänta. Varken Codovilla eller jag sa något. Vi hade var och en våra egna skäl att vara oroliga. Jag hade de värsta föraningarna.

Andrés Nin var ett eftertraktat byte för GPU: en nära och personlig vän till de stora ledarna för oktoberrevolutionen i Ryssland, han hade arbetat med dem sedan grundandet av Röda fackföreningsinternationalen, som en av sekreterarna i den organisationen. Vid Lenins död dolde han inte sina sympatier för Trotskij. Den stalinistiska politiken övertygade honom inte, och han uttryckte sin oenighet offentligt. Strax efter oppositionens nederlag i bolsjevikpartiet stämplades Nin som renegat och utvisades ur Sovjetunionen. När republiken utropades i Spanien återvände han till landet,³⁵ och tillsammans med de ex-kommunister som hade organiserat Arbetar- och bondeblocket bildade han Arbetarpartiet för marxistisk enhet. Organet som talade för detta parti, *La Batalla*, var en antistalinistisk röst i det revolutionära Spanien.

³⁴ Manuel Irujo var en baskisk nationalistisk politiker som hade varit minister i den republikanska regeringen sedan september 1936.

³⁵ Nin var faktiskt tvungen att kämpa för rätten att lämna Sovjetunionen. Han återvände till Spanien 1930, året innan republiken utropades.

POUM var ingen stor rörelse, men Nins och majoriteten av dess ledares röster fick otvivelaktigt återverkningar inom stora delar av det katalanska proletariatet och, framför allt, utanför våra gränser³⁶. I vilket fall som helst oroade de Moskva mer än de oroade oss. Ögonblicket var gynnsamt. Kriget gjorde det möjligt för GPU att verka fritt i det republikanska Spanien och Orlovs män hade upprättat en polisapparat som om de härskade över ett erövrat territorium.

Häxjakten mot POUM-isterna genomfördes för att visa att såväl i som utanför Ryssland var Trotskijs, Zinovjevs, Kamenevs, Bucharins osv. vänner ett gäng kontrarevolutionärer, fascistagenter, folkfiender och fosterlandsförrädare, som måste skjutas i alla länder och på alla breddgrader. Och även för att de misstänksamma skulle lägga sina invändningar åt sidan. Det var inte Stalins personliga fobier som utrotade det gamla gardet – fallet Spanien bevisade det. Här, i ett demokratiskt land, styrt av en folkfront, även här blev de avslöjade och avrättade som förrädare.

Jag hade lätt för att förstå det politiska ”motivet”. Vad jag inte föreställde mig – och det dröjde inte länge innan jag fick reda på det – var i vilken utsträckning GPU:s hantlangare var kapabla till brottslighet i kampen mot den ideologiska oppositionens män.

Från balkongen såg jag Togliattis bil närma sig. En stund senare berättade han att ambassaden inte hade några nyheter om någonting, varken om var Nin eller Orlov befann sig. All min ångest och nervositet bröt ut i ilska. Jag meddelade att jag inte skulle delta i ministerrådet, att jag inte ville vara slagpåse åt Orlov och Co. i en fråga som jag redan från början hade tyckt var opassande och skum.

”Att inte dyka upp, att undvika debatten, skulle vara det största misstaget. Låt oss undvika det specifika fallet Nin och hävda att det finns bevis som visar att POUM-ledarna hade kontakt med fienden. Låt oss inte ge oss in på deras mark, utan låt oss föra debatten kring huruvida en spionorganisation existerar eller inte. När det väl har blivit bevisat att den existerar, vilket det går att göra, så kommer skandalen om var Nin befinner sig att tystna. Och när Nin dyker upp kommer han redan ha gjort sig skyldig till förräderi.”

Av Togliattis förklaring drog jag slutsatsen att han redan kände till Orlovs plan och att hans besök på ambassaden inte hade varit i onödan. Nin hölls fången, och skulle överlämnas när ”affären” fick officiell status. En del av mina farhågor dämpades. Och även om Togliattis plan inte behagade mig, var jag beredd att gå med på den vid ministermötet. ”I slutändan”, sade jag till mig själv, ”kommer domstolarna att få ansvaret för att fastställa vad som är sant eller inte i hela denna GPU-komplott.

Klockan fyra började ministerbilarna anlända till presidentämbetets grå byggnad.

* * *

Journalisterna hälsade på ministrarna i väntrummet som var klätt med unken, tråkig och flagnande sammet.

”Vad vet du om Andrés Nin?”, frågade en av dem mig.

Med en undanglidande gest undvek jag att svara och gick in i rådssalen.

³⁶ Vid grundandet 1935 hade POUM 7 000 medlemmar, ett antal som steg till 40 000 under inbördeskrigets första månader. POUM hade sin bas i Katalonien, vilket återspeglade det faktum att BOC [Bloque Obrero y Campesino], som var huvudkomponenten i 1935 års enande, var en uteslutande katalansk organisation. POUM:s internationella förbindelser var med i ”Londonbyrån”, där också brittiska Independent Labour Party ingick.

På ministermötenas ovala bord låg cigarettaskar i valnöt, chokladaskar, vattenkannor, stora pappersblock och tjocka läderportföljer. Flera ministrars rynkade pannor varslade om en kommande storm.

När presidenten öppnade mötet begärde inrikesminister Zugazagoitia ordet.

Med obönhörlig logik och fasta, till formen korrekta, argument berättade Zugazagoitia vad han visste om "fallet Nin" och hans kamrater, "som inte arresterats av republikens myndigheter utan av en 'utländsk myndighet' som, såvitt vi kunde se, agerade allsmäktigt på vårt territorium, utan någon annan lag än sin egen vilja, och utan någon annan begränsning än sin egen nyck. Jag skulle vilja veta", avslutade han, "om min jurisdiktion som inrikesminister bestäms av det ansvar som min post innebär eller av vissa sovjetiska 'teknikers' omdöme. Vår tacksamhet mot detta vänliga land får inte tvinga oss att lämna vår personliga och nationella värdighet i spillror när vi korsar dess politik".

Och Prieto talade. Och Irujo. Deras ord var en ilsken protest mot sovjetisk inblandning och intrång på vår mark. Deras värdighet som män och spanjorer revolterade mot "tovaritjis" skändligheter, som i utbyte mot vapen ansåg sig ha rätt att förnedra oss och till och med härska över oss. I sina tal förklarade de att de hellre skulle avgå än bli "lakejer".

Och Velao och Giner de los Ríos talade.³⁷ Alla talade. De krävde Nin, och att överste Ortega skulle avskedas, som var en synlig och direkt, om än omedveten, medbrottsling i Orlovs illdåd.

Sedan talade vi, de två kommunistiska ministrarna.³⁸ Våra argument var dåliga och bleka. Ingen trodde på vår uppriktighet när vi sa att vi inte visste var Andrés Nin befann sig. Vi försvarade de sovjetiska "teknikernas" och "rådgivarnas" närvaro som ett uttryck för den "oegennyttiga" och "broderliga" hjälp som ryssarna gav oss och som hade accepterats av tidigare regeringar. Vi förklarade än en gång vad Sovjetunionens vapenleveranser och det internationella stöd som Sovjetunionen gav oss betydde.

Eftersom stämningen trots allt fortfarande var fientlig mot oss och ögonbrynen förblev rynkade, gick jag med på att avskeda överste Ortega – syndabocken – för att han hade överskridit sina befogenheter och inte informerat ministern i tid, men jag hotade med att offentliggöra alla POUM:s komprometterande dokument och även namnen på alla inom och utanför regeringen som skyddade detta partis spioner "på grund av rena procedurfrågor".

Det var ett demagogiskt och illojalt tilltag, men jag tvekade inte att använda det.

Negrín, som var försonlig, föreslog att rådet skulle skjuta upp debatten tills alla fakta var kända och man hade de bevis som de kommunistiska ministrarna talade om, och vänta tills inrikesministeriet kunde ge oss definitiv information om var Andrés Nin befann sig.

Vi hade ridit ut den första stormen, den farligaste.

På väg ut ur rådssalen sa Uribe till mig: "Du var mycket skicklig i din kombination av eftergifter och hot."

Min Pyrrhusseger gav mig ett sådant illamående att jag ville spy.

* * *

[...]

³⁷ Antonio Velao och Bernardo Giner de los Ríos var borgerliga republikanska ministrar i folkfrontsregeringen.

³⁸ Den andre kommunisten i Negríns kabinett var Vicente Uribe, jordbruksminister.

Det dröjde ytterligare två eller tre dagar innan vi visste något bestämt om Andrés Nin. Vår organisation i Madrid informerade oss om att Nin befann sig i Alcalá de Henares, i ett privat fängelse som Orlov och hans gäng använde. När vi tog upp frågan med den sovjetiska delegationen berättade de genast att de – vilket sammanträffande! – *just* hade fått nyheter om att Nin hade passerat genom Valencia, utan att stanna, i riktning mot Madrid; att Orlov tänkte ta honom direkt till *Prisión Celular* i Madrid, men att han var rädd för att den anklagade skulle fly och valde att sätta honom i fängelse i sitt högkvarter i Alcalá i väntan på att de andra arresterade, som skulle flyttas från fängelset i Valencia till det i Madrid, skulle anlända.

Som Díaz och jag hade förutsett förvandlades den politiska skandalen kring gripandet av POUM-ledarna till en bitter politisk kamp mot vårt parti och mot Negrín själv. Socialister, caballerister, anarkister, fackföreningsmän och även, om än svagare, republikaner förenade sig i att inför den nationella och utländska allmänna opinionen fördöma angreppet på folkrätten och landets demokratiska lagar, och den olagliga arresteringen av Nin, Andrade, Gorkin, Arquer, Bonet³⁹ och de andra POUM-ledarna. Alla krävde att fångarna omedelbart skulle frigges och ställde som slagord frågan: ”Var är Nin?”

Vår press utlöste en ursinnig attack mot POUM och alla dess politiska förespråkare. Men för att tysta ramaskriet var det nödvändigt att börja ge ”bevis” för fångarnas skuld. Nu var det den politbyrå som krävde dokument som visade POUM-isternas skuld, för att offentliggöra dem och rida ut den storm som hade släppts lös mot vårt parti.

En dag när jag besökte Negrín, kunde jag på presidentens bord se en hög med telegram från hela världen som frågade regeringen var Nin var och protesterade mot arresteringen av POUM-ledarna. Negrín bad oss om en lösning som kunde sätta stopp för misskrediteringen av hans regering inom och utanför landets gränser.

”Det finns ingen annan utväg än att regeringen själv tar på sig ansvaret för rättegången mot POUM. Genom att ge den officiell status kommer attackerna mot GPU som upphovsman till denna affär bakom ryggen på de spanska myndigheterna, vilket är huvudpunkten i alla protester, att upphöra”, rådde jag Negrín.

”Varför skulle jag kompromettera hela regeringen i detta besvärliga fall?” protesterade Negrín.

”Därför att det ibland är nödvändigt, att mot sin vilja, svettas genom en annans feber.”

Jag vet inte vilka argument Negrín använde för att övertyga Irujo, justitieministern, en baskisk katolik, som inte hade mycket till övers för kommunisterna och var uppriktigt emot att spela GPU i händerna. Men dagen efter detta samtal publicerades en officiell kommuniké från justitieministeriet i pressen, där man tillkännagav åtalet mot POUM-ledarna tillsammans med några falangister under ledning av ingenjören Golfín, som hade gjort en skalenlig karta åt Franco, en plan som visade de fasta militära ställningarna i huvudstaden, och att allt detta utgjorde en kriminell handling av spioneri och högförräderi. Medan dagstidningarnas tryckpressar tryckte justitieministeriets officiella kommuniké, fullbordade Orlovs förrådiska hand ett av de värsta brotten i den politiska brottslighetens annaler i vår historia: Nin mördades av hantlangarna i Stalins GPU.

* * *

Brottet mot Andrés Nin var inte bara de direkta upphovsmännens ansvar; det var också allas vårt ansvar som, trots att vi hade kunnat förhindra det, genom vår underkastelse under eller rädsla för Moskva underlättade det. Efteråt tystade medvetandet om vår delaktighet våra

³⁹ Pedro Bonet var ansvarig för POUM:s fackliga arbete. – *Red*

tungor eller, som i vårt fall, lade vanära till brottet. Spaniens väggar täcktes av frågor som målats med livet som insats: ”Var är Nin?” Och för att dölja det hela skrev våra horder av Agit-Props under det blodiga förtalet: ”I Salamanca eller Berlin.”⁴⁰

Visste presidenten var Andrés Nin hölls fången? Visste inrikesministern det? Visste justitieministern det? Om vi tar vittnesmålet från en av de åtalade, Julián Gorkin, i hans bok *Canibales políticos*,⁴¹ finner vi på sidan 159 följande samtal med Garmendia, generalinspektören för Madrids fängelser, medlem av det baskiska katolska partiet och personlig vän med justitieminister Manuel Irujo, och som av regeringen hade fått i uppdrag att flytta POUM-fångarna från Madrid till Valencia. Detta är vad han sade:

Han (Garmendia) tog mig åt sidan och vi förde ett intressant samtal.

”Var inte rädd”, sade han. ”Du kommer att komma till Valencia levande. Det har jag lovat regeringen. En kapten i stormgardet som jag har fullt förtroende för och som har befälet över femtio man, kommer att följa med dig. De kommer inte att vakta dig, utan beskydda dig.”

Han visade stort intresse för att lära känna våra politiska ståndpunkter. Sedan sade han till mig med allvarlig röst:

”Jag är helt insatt i ditt fall. Jag tror inte att något kommer att hända dig. Justitieministern är beredd att avgå innan han tillåter ett politiskt brott mot er.”

Jag frågade honom om Andrés Nin. Han anförtrodde sig åt mig:

”Regeringen har beordrat mig att ta reda på var han finns. Just nu sätter jag mig i min bil och kommer att stanna vid porten till den byggnad där han hålls fången. Men för att rädda honom skulle jag behöva en militär styrka som regeringen vägrar att ställa till mitt förfogande.”

Varför?

”Den är kanske rädd för konsekvenserna. Vi skulle behöva utkämpa en riktig strid med andra militära styrkor. Ni kanske inte anar vad som ligger bakom POUM-affären.”

Om denna berättelse är sann kunde regeringen ha räddat Nin, men ville eller vågade inte. Jag är benägen att tro att den inte vågade. Ju större betydelse sovjetisk ”hjälp” hade för ministrarnas önsknings, desto mer djärvt och fräckt agerade Stalins polisagenter i Spanien.

I samma bok, sidan 170, berättar Gorkin ett avslöjande faktum om GPU:s makt i Spanien:

Våra kamrater på gatan har sex gånger bett inrikesministern att släppa två militanter mot vilka inga åtal har väckts. Sex gånger har de blivit lovade detta av Julián Zugazagoitia. Sex andra gånger, vet vi, har det beordrats av honom. Sista gången utropade han, i närvaro av de sökande: ”Låt oss se om vaktmästaren lyssnar på mig den sjätte gången!” Detta utrop av ministern – kommenterar författaren – återspeglar hela dramat i dagens Spanien. Vad är poängen med en minister som dörrvakten inte lyssnar på? Vem lyder han? Varför avskedar inte ministern honom? Och om han inte kan avskeda honom, varför avgår han inte?

[...]

* * *

Andrés Nin, Lenins, Kamenevs, Zinovjevs och Trotskijs gamle vän, mördades i Spanien av samma hand som i Ryssland fysiskt hade utrotat bolsjevikernas gamla garde. Så här gick det till när brottet begicks.

Orlov och hans gäng fängslade Nin i syfte att avtvinga honom en ”frivillig” bekännelse, där han skulle erkänna sin roll som spion i Francos tjänst. Som bödlar med erfarenhet av konsten

⁴⁰ Det vill säga i huvudstäderna i det nationalistiska Spanien eller i Nazityskland.

⁴¹ Gorkins *Canibales políticos: Hitler y Stalin en España* gavs ut i Mexiko 1941. En reviderad version publicerades 1974 med titeln *El proceso de Moscú en Barcelona*.

att ”knäcka” politiska fångar för att få fram ”spontana” bekännelser trodde de att de i Andrés Nin, med tanke på hans dåliga hälsa, hade hittat rätt material för att ge Stalin den önskade framgången.

Förhören pågick under dagar och nätter utan början eller slut, i tio och tjugo och fyrtio timmar åt gången utan avbrott. Den person från vilken dessa fakta kom hade goda skäl att vara välinformerad om det. Han var en av Orlovs mest betrodda medhjälpare, samma person som senare kunde berätta för mig om planen att mörda Indalecio Prieto⁴².

Med Nin började Orlov med att använda den ”torra” metoden: ett obevekligt bombardemang i timmar och timmar med ”bekänn”, ”förklara”, ”erkänn”, ”Det ligger i ditt eget intresse”, ”Du kan rädda dig själv”, ”Det är bättre för dig”, varvat med ”råd” och hot och förolämpningar. Det är en *vetenskaplig* metod som syftar till att uttömma den mentala energin och demoralisera fången. Fysisk trötthet kommer att övervinna honom, sömnbrist fördunklar sinnena och nervös spänning förstör honom. På så sätt försvagas hans vilja och hans integritet bryts. Fången tvingas stå upp i flera timmar, och tillåts inte sitta ner förrän han faller ihop med outhärdlig smärta i njurarna. När det kommer till denna punkt känns kroppen fruktansvärt tung och halskotorna vägrar att stödja huvudet. Hela ryggraden värker som om den skulle slitas i bitar. Fötterna sväller och en dödlig trötthet griper tag i fången, som inte vill något annat än att få vila en stund, blunda en stund, glömma att han finns och att världen finns till. När det är fysiskt omöjligt att fortsätta ”förhöret” avbryts det. Fången släpas tillbaka till sin cell. Han lämnas ensam i några minuter, tillräckligt för att han skall återfå sin mentala jämvikt en aning och börja bli medveten om att han fruktar fortsättningen av det monotona ”förhöret”, som alltid är detsamma i sina frågor och i sitt känslolokala ignorering av alla svar som inte erkänner full skuld. Tjugo eller trettio minuters vila är tillräckligt. Mer än så beviljas inte.

Återigen återupptas sessionen. Återigen ”råden”, återigen timmarna där varje minut är en evighet av lidande och trötthet, av moralisk och fysisk utmattning. Fången kollapsar till slut med kroppen hopfallen. Till slut varken diskuterar eller försvarar han sig, han upphör att tänka, allt han vill är att få vara ifred, sova, vila, sätta sig ner. Dagarna och nätterna avlöser varandra och tiden står oförsonligt stilla. Fångens modlöshet tar överhanden, hans vilja sviker honom. Han vet att det är omöjligt att med livet som insats undkomma sina bödlar, och hans längtan koncentreras till en ohejdbar önskan att få leva sina sista timmar i frid eller att omedelbart bli dödad. ”Vill de att jag ska säga ja? Om jag erkänner mig skyldig kanske de dödar mig på en gång.” Och denna tanke börjar sluka mannens integritet.⁴³

Andrés Nin gjorde ett otroligt motstånd. Hos honom fanns inga symptom på den moraliska och fysiska kollaps som förde några av Lenins mest framstående medarbetare till att på ett märkvärdigt sätt avsvära sig sin revolutionära vilja och fasthet, till den absurda tanken att ”Stalin är en förrädare, men Stalin är inte revolutionen och inte heller partiet, och eftersom min död är oundviklig kommer jag att göra det yttersta offret för mitt folk och mina ideal genom att förklara mig själv som kontrarevolutionär och brottsling, så att revolutionen kan leva”! Med vilken förvåning hörde inte hela världen hur dessa den ryska revolutionens stora män förnedrade sig själva utan ett enda fördömande ord mot den som ströp samma revolution som deras tystnad var avsedd att rädda! Det har talats om speciella droger som den ryska polisen känner till hemligheten bakom. Jag tror inte på sådana historier. Om jag inte accepterade den galna idén om att ”tjäna revolutionen” *i articulo mortis* [vid dödspunkten],

⁴² Även om PCE hade stött Prieto under kampen mot Largo Caballero, kom han senare i konflikt med kommunisterna. Enligt Hernández planerade NKVD att mörda Prieto.

⁴³ Det finns en detaljerad redogörelse för hur sådana här förhör gick till av en ledande tjeckoslovakisk kommunist som åtalades och dömdes vid Slánský-processen 1952, men som överlevde. Se; [Bekännelsen](#) av Artur London – *Red*

skulle jag faktiskt tro på vissa mänskliga överväganden som får en man som vet att han definitivt är förlorad, att försöka rädda sina barn, sin hustru eller sina föräldrar från tyrannens hämnd, i utbyte mot sin ”bekännelse”.

Nin kapitulerade inte. Han gjorde motstånd, till deras förfäran. Hans bödlar blev otåliga. De bestämde sig för att överge den ”torra” metoden. Nu kom det levande blodet, den sönderrivna huden, de söndertrasade musklerna, som skulle sätta mannens integritet och förmåga till fysiskt motstånd på prov. Nin uthärdade tortyrens grymhet och raffinerade smärta. Efter några dagar hade hans mänskliga gestalt förvandlats till en formlös massa av svullet kött.

Orlov, vansinnig, galen av rädsla för att misslyckas – ett misslyckande som kunde innebära hans egen likvidering – drabbades av raseri mot denne sjuke man som våddades utan att ”erkänna”, utan att dra in sig själv eller försöka blanda in sina partikamrater som på ett enda ord från honom skulle ha ställts upp mot väggen för avrättning, till de ryska härskarnas glädje och tillfredsställelse.

Nins liv släcktes. På gatorna i det lojalistiska Spanien och över hela världen krävde den tilltagande kampanjen att få veta var han befann sig och krävde hans frigivning. Situationen kunde inte fortgå mycket längre. Att överlämna honom levande innebar en dubbel skandal. Alla skulle kunna bekräfta den fruktansvärda fysiska tortyr som han hade utsatts för och, vilket var ännu farligare, Nin skulle kunna fördöma hela den ökända plan som Stalins hantlangare i Spanien hade förberett. Och torterarna bestämde sig för att göra slut på honom.

Professionella brottslingar skulle fundera på följande sätt: ”Ska vi göra slut på honom och kasta honom i ett dike? Mörda och begrava honom? Bränna kroppen och sprida askan för vinden? Alla dessa metoder skulle ha undanröjt Nin, men GPU skulle inte ha befriat sig från ansvaret för brottet, eftersom det var känt och allmänt känt att det var GPU som hade utfört kidnappningen. Det var därför nödvändigt att leta efter en metod som på en och samma gång skulle befria GPU från ansvaret för Nins ”försvinnande” och samtidigt belasta honom genom att visa hans relation till fienden.

Lösningen tycks ha kommit från det brutaliserade tänkandet hos en av Orlovs mest omänskliga medarbetare, ”Commandant Carlos” (Vittorio Vidali, som han kallas i Italien, eller Arturo Sermenti och Carlos Contreras, som han kallades och kallas i Mexiko och Spanien).⁴⁴ Hans plan var följande: att fejka ett bortförande av Gestapo-agenter *förklädda* till internationella brigadister, en attack mot Alcalá-byggnaden och att Nin på nytt ”försvann”. Man skulle sedan säga att nazisterna hade ”befriat” honom, vilket skulle visa vilka kontakter Nin hade med den nationella och internationella fascismen⁴⁵. Under tiden skulle Nin försvinna permanent, och för att inte lämna några spår skulle hans kropp kastas i havet.⁴⁶ Detta ökända trick skulle vara grovt, men det erbjöd en utväg.

En dag hittades de två vakterna som bevakade fängelset i Alcalá de Henares (två kommunister som bar socialistiska medlemskort) bundna; de förklarade att en grupp på cirka tio soldater

⁴⁴ Vittorio Vidali var en italiensk kommunist som hade varit Kominterns representant i Mexiko, där han var inblandad i mordet på den dissident kubanske kommunistledaren Julio Antonio Mella. I Spanien blev han politisk kommissarie för kommunisternas femte regemente. I efterkrigstidens Italien var han under många år en ledande figur i kommunistpartiet i Trieste.

⁴⁵ Detta var den förklaring till Nins försvinnande som Negrín vidarebefordrade till Manuel Azaña, republikens president, som uttryckte förståelig skepsis inför denna historia. Hugh Thomas skriver: ”Negrín talade om för Azaña att Nin hade tagits i förvar och befriats av tyska agenter inom de internationella brigaderna. Var det inte en smula romanbetonat? frågade Azaña. Inte alls, sade Negrín.” ([Spanska inbördeskriget](#), a.a. s 368). – *Red*

⁴⁶ Efter öppnandet av tidigare hemliga sovietiska arkiv (med bl a brev från Orlov) så vet vi nu mycket mer om Nins öde. Enligt KGB-arkiven skulle Nin ha avrättats vid sidan av landsvägen från Alcalá de Henares i riktning mot Perales de Tajuña. Om detta och ytterligare detaljer, se avsnittet ”Nya uppgifter om mordet på Nin” i [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) – *Red*

från Internationella brigaden, som talade tyska, hade attackerat huset, avväpnat och bundit dem, öppnat fängelsecellen och fört bort Nin i en bil. För att ge detta olycksbådande melodrama en ännu mer realistisk framtoning hittade man Nins plånbok på golvet där han hade bott, med ett antal dokument som visade på hans kontakter med den tyska spionorganisationen. För att inget skulle saknas återfanns också några tyska marksedlar.

Tre frågor räcker för att avslöja den ökända lögnen i denna berättelse som Orlovs gäng hade hittat på.

Om handstilen på baksidan av ingenjören Golfins karta stämde överens med Nins handstil, varför överlämnades den då inte till myndigheterna tillsammans med bevismaterialet? Av vilken anledning behövdes fler bevis?

Om Nin torterades brutalt för att få fram ett erkännande som skulle kompromettera honom, hur kommer det sig då att GPU inte upptäckte den plånbok full med spionbevis, som senare dök upp på golvet i cellen, och varför kom Nin inte på tanken att förstöra dessa bevis?

Om fängelset i Alcalá des Henares var så välbevakat att Garmendia, generalinspektör för fängelserna i Madrid, förklarade att han inte vågade rädda Nin ur fängelset eftersom regeringen vägrade att förse honom de nödvändiga styrkorna, och han då skulle bli tvungen att utkämpa en strid med ryssarna, hur kunde det då komma sig att endast åtta eller tio män lugnt stormade fängelset och utan att avlossa ett skott kunde ostraffat ta sig fram till vakterna, övermanna dem och föra bort fången?

Jag kunde senare rekonstruera dessa händelser utifrån en redogörelse från någon som stod i direkt kontakt med Orlov. Men dagen efter det fullbordade brottet var jag helt övertygad om att Andrés Nin hade blivit mördad. Kamrat X meddelade mig att hon hade sänt ett meddelande till Moskva där det stod: ”A.N.-affären löst med *metod A*.”

Initialerna sammanfaller med Andrés Nins.

Vad kan då ”metod A” vara? Den absurda berättelsen om Gestapo-agenternas ”bortförande” avslöjade GPU:s brott. Då betydde ”A”, i den sovjetiska delegationens kod, döden. Om detta inte var fallet skulle delegationen – det vill säga Togliatti, Stepanov, Codovilla, Guéré,⁴⁷ etc. – ha sänt något annat än ”affären löst”.

Den rättegång som följde mot resten av POUM-ledarna var en grov fars som baserades på förfälskade papper och uttalanden som man tvingade fram ur de eländiga Franco-spionerna, som fick löften om att deras liv skulle skonas (de sköts senare) om de förklarade att de hade varit i kontakt med POUM-folket. Magistraterna och domarna dömde dem eftersom de var tvungna att döma dem och beordrades att döma dem. De ”bevis” som W. Rocés⁴⁸ hade en mycket aktiv del i att ”utarbeta” dokumentärt, visade sig vara så ihåliga och falska att ingen av dem kunde ställas upp mot väggen för avrättning (trots att en bok gavs ut med alla dokument om det påstådda spionaget, en bok som José Bergamín skrev förordet till).⁴⁹ Några av de åtalade släpptes fria och andra dömdes till högst 15 års fängelse ”på grund av de åtalades deltagande i anarkist-POUM-upproret den 5 maj 1937 i Barcelona”, en rörelse som

⁴⁷ ”Guéré” var ungraren Erno Gerö, en annan Kominternagent i Spanien. Enligt Orlovs brev i KGB:s arkiv var han närvarande under tortyren av Nin.

⁴⁸ Wenceslao Rocés hade varit Hernández undersekreterare för utbildning.

⁴⁹ Detta är en hänvisning till boken *Espionaje en España*, som publicerades i Spanien och Frankrike i juni 1938. strax före rättegången mot POUM-ledarna. Författaren var en viss ”Max Rieger”, som enligt PCE var en internationell brigadist. José Bergamín var en katolsk intellektuell och en kommunistisk medresenär. I sitt förord hävdade Bergamín att POUM var en spionorganisation med kopplingar till den internationella fascismen. Mer om denna skrift, se [Stalinisterna och POUM under inbördeskriget i Spanien](#) av katalanske historikern Pelai Pagés. – Red

POUM aldrig hade förnekat att de deltog i.⁵⁰ Kataloniens fall ledde till att alla fångar släpptes.⁵¹

Lästips

Pelai Pagès: [Stalinisterna och POUM under inbördeskriget i Spanien](#)

André Gide: [G. P. U.-metoder](#) (Den franske Nobelpristagaren i litteratur protesterade skarpt mot den stalinistiska hetskampanjen mot POUM)

Arthur Koestler: [Den osynliga skriften](#) (Utdrag. För Koestler blev förföljelsen mot POUM en starkt bidragande orsak till att hans brytning med den stalinistiska kommunismen).

George Orwell: [Hyllning till Katalonien](#) (Utdrag. Orwell ingick i POUM:s milis under inbördeskriget och upplevde själv förföljelsen av POUM).

Mordet på Nin:

[Nins slutdeklaration](#) (Tidsdokument: det sista livstecknet från Nin daterat 21 juni 1937)

Martin Fahlgren: [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#)

Rättegången mot POUM:

[Processen mot POUM – Artiklar ur Folkets Dagblad och Arbetaren](#) (tidsdokument)

Reiner Tosstorff: [En Moskvaprocess i Barcelona. Förföljelserna mot POUM och deras internationella betydelse.](#)

⁵⁰ I maj 1936 försökte den stalinistiske polischefen i Barcelona, en före detta BOC-medlem vid namn Rodríguez Salas, ta över stadens telefonväxel, som kontrollerades av en arbetarkommitté. Denna aktion var en del av en kampanj för att utplåna de former av dubbelmakt som etablerats i juli-augusti 1936 och åter hävda den borgerliga statens auktoritet. Den framkallade en spontan arbetarklassrevolt i Barcelona, under vilken 500 människor dödades och 1 000 skadades. I motsats till den kommunistiska mytologin om ett försök till statskupp från POUM:s och anarkisternas sida (se Nan Green och A.M. Elliott, *Spain Against Fascism, 1936-39 (Our History*, No.67), 1976, s.20), försökte varken POUM eller anarkisterna ta makten utan koncentrerade sig på att förhandla fram en fredlig uppgörelse. Följden blev att Barcelonas arbetare besegrades och att det utlöstes en stalinistisk pogrom mot POUM och den anarkistiska vänsterflygeln. [Om dessa händelser, se [Majhändelserna i Barcelona 1937 och deras för- och efterspel](#) av Pelai Pagès, eller kapitlen 41-43 i [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#) av B Bolloten.]

⁵¹ För en ögonvittnesredogörelse för POUM-fångarnas flykt, se Sherry Mangan: [Flykten från Barcelona.](#)